

Vrstvy na dně

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Danuta Chlupová
Vrstvy na dně – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Danuta Chlupová
Vrstvy na dně

Danuta Chlupová

Vrstvy
na dně

VYŠEHRAĐ

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa!

Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

© Danuta Chlupová, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-267-3224-2

ISBN e-knihy 978-80-267-3225-9 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-267-3232-7 (1. zveřejnění, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-3233-4 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

Část první

Deštivý začátek léta

2017

Mhouřím oči, abych viděla hladinu jen přes malé škvírky. Plně se soustředím na tanec slunečních paprsků na vodě, nic jiného nevnímám. Matka mi kdysi dávno říkala, že když se soustředěně zadívám na hladinu, dohlédnu na vše, co je pod ní: přítomnost i minulost. Dnes mi to víc než kdy jindy připadá pošetilé. Opalujeme se s bratrem kousek od domu na trávě u přehrady, je to téměř jako na soukromé pláži. Radek si sundal tričko. Hustě ochlupená hrud' se mu pravidelně vzdouvá a klesá. Dýchá pomalu, relaxuje. Táta měl stejně hojné ochlupení. Mladší bratr je mu v mnoha ohledech podobný, fyzicky i povahově. Starší toho víc podědil po matce. Stejným způsobem jako ona nakláněl hlavu, když někoho soustředěně poslouchal, stejně se usmíval i mračil. A hlavně oči měl podobné: tmavé a hluboké. Ještě loni jsem měla dojem, že když pohlédnu matce do očí, vidím v nich Romana. Letos jsou matčiny oči jiné, prázdnější. Už nejsou Romanovy. Je mi to líto, za pár dnů to bude přesně dvacet let, co nás opustil.

Snažím se teď nemyslet na změny v matčině vzhledu a chování. Mám pocit, že Radek je nevnímá tak citlivě jako já. Asi to bude tím, že je s matkou denně, kdežto já ji vídám v průměru jednou za čtvrt roku. Ale teď to bude jiné, strávím s ní celé léto.

„Jirka nenadával, že ho necháš celé prázdniny ve firmě samotného?“

Vrhnou po bratrovi pobavený pohled zpod přivřených víček.

„Doba pokročila, bráško. Už není konec devadesátek, kdy jsme byli v kšeftě sami dva a dřeli od nevidím do nevidím. Dnes máme tři zaměstnance.“

„No jo, zbohatli jste,“ dobírá si mě Radek.

„Hlavně si víc vážíme volného času. Stejně jako dnešní mladí. Workoholismus už dávno nefrčí, nevšiml sis? Jirka taky nebude celé léto dřít. Navíc mu Káťa pomáhá. A za týden sem oba přijedou. Na výročí.“

Neupřesňuji na které. Z mých slov není ani zřejmé, zda myslím jedno, nebo obě.

„No jo, výročí,“ povzdechne si Radek. „Uvědomuješ si, že už jsme oba Romana předběhli?“

„Taky jsem na to nedávno myslela,“ přiznávám.

Pokaždé cítím směs údivu a lítosti, když si uvědomím, že mému velkému bráchovi bude už navždy třicet tři, kdežto já jsem v dubnu oslavila padesátiny a Radkovi do nich scházejí pouhé čtyři roky.

„S babičkou raději o Romkovi nemluv. Připadá mi, že se poslední dobou až moc noří do vzpomínek. Špatně to na ni působí,“ požádá mě bratr.

Dříve mi vadilo, když matku nazýval babičkou, ale tentokrát ho neopravím. Musím v duchu přiznat, že se k ní to označení hodí mnohem víc než matka. Matka je pro mě pořád žena, která mi poradí, je pro mě oporou, vždy má po ruce všechny ty drobné praktické věci, na které já i v padesáti zapomínám: vlhčené ubrousky, náplast, hygienicky balená párátka.

Jenže teď to má být obráceně – já mám být oporou a pečovatelkou, protože moje máma stárne.

• • •

Převaluji se z boku na bok, snažím se ještě usnout, ale něco mi v tom brání. Nějaký zvláštní, naříkavý zvuk. Zprudka se posadím na posteli, srdce mi najednou tluč mnohem rychleji než před chvílí. Uplyne pár vteřin, než si uvědomím, že nejsem v Brně. Tam mě kdysi budil dceřin pláč, když se jí zdály děsivé sny. Řešení bývalo jednoduché – vzala jsem ji k nám do manželské postele a ona vzápětí klidně usnula. Jenže to bylo dávno, dnes je Kátě osmnáct. Tehdy jsem byla mladá a přesvědčená, že až dítě vyrostе z pláče, vzdoru a nočních můr, bezesné noci jednou provždy skončí. Bylo to samozřejmě naivní.

Po několika letech se vrátily, z jiných důvodů. Náš velkoobchod s galanterním zbožím se v rozmezí několika let dvakrát ocitl v krizi. Naštěstí jsme se z ní pokaždé dostali a v následujících letech ztráty vyrovnali. Od té doby jsem spávala klidně. Nyní tuším, že se život obloukem vrací do doby dceřiných nočních můr. S tím rozdílem, že stárnoucí matku si k sobě do postele nevezmu.

Naříkání se opakuje. Sáhnu po mobilu, je teprve půl páté. Neochotně vstanu. Obléknu si župan, protože mám pocit, že je mi chladno, ale vzápětí ho ze sebe shodím. Polévá mě horko. Jako by nestačilo, že stárne matka, musím stárnout i já. Utěšuji se, že ona má náskok celé jedné generace.

Máma sedí u kuchyňského stolu ve flanelové noční košili s dlouhým rukávem. Večer jsem se jí snažila vnutit letní, ale trvala na svém. Přesto se celá třese, ale spíš rozrušením než zimou. Rukama si zakrývá obličej a pláče. Stěží lovím z jejího nářku opakující se slova. Nejsem si jistá, zda správně, protože smysl mi uniká.

„Proč jsem ho nechala utopit?“

Hlas se jí láme. Jdu pomalu k ní, sedám si vedle na postel a hladím ji po zádech. Z jejích slov mě mrazí. Ale možná není důvod se znepokojovat. Každému se někdy zdají morbidní sny.

„Mami, co se stalo? Proč nespíš?“ Doufám, že má slova ji vrátí do přítomnosti.

Zaznamenaná mou otázkou, až když ji zopakuji hlasitěji. I sluch se jí poslední dobou zhoršil. Anebo je možná momentálně v jiném časoprostoru, do něhož má slova nepronikají. Odtrhne ruce od obličeje a polekaně se na mě podívá. Po vrásčitém obličeji jí pomalu stéká slza. V jedné hlubší vrásce se zastaví. Připomíná miniaturní louži na děravé cestě. Na okamžik mám dojem, že mě matka nepoznává, ale naštěstí mě hned osloví jménem:

„Proč nespíš, Ilonko?“

„Vzbudila jsi mě, mami. Co se stalo, že jsi plakala?“

„Nechtěla jsem, aby skončil na dně.“

Takže se jedná o Romana. Zdálo se jí o něm.

„Neskončil, maminko.“ Tisknu jí ruku. „Vytáhli ho, a my jsme ho pohřbili. Chodíš mu přece zapalovat svíčky a nosíš květiny.“

Matka vypadá dezorientovaně.

„Jo tak, ty myslíš Romkův hrob,“ řekne po chvílce. Zní to, jako by snad přicházela v úvahu jiná varianta.

„No jistě. Čí jiný?“

Cítím, že můj hlas zní podrážděně, ale nemůžu si pomoci. Chtěla bych teď vidět matce do očí, ale má je sklopené.

„Čí?“ opakuje po mně. „Romkův... Samozřejmě.“

Pak se ztěžka zvedne, klopýtavě, protože ji už delší dobu zlobí kyčel, dojde ke kredenci a sáhne na poličku, kde leží papírové kapesníky. Vysuší si tu louži na obličeji.

Jdu za ní, vezmu ji kolem ramen.

„Už je všechno v pořádku?“

Tak moc bych si přála, aby se její stav nezhoršoval. Vždyť ještě není tak stará, aby už musela být dementní. Je jí teprve sedmdesát tři. Chtěla bych si ji ještě užít. Najednou mě děsí, jak málo společného času nám zbývá.

„Ale jo,“ odbyde mě. A pak překvapivě věcně navrhone: „Když už jsme vzhůru, tak si uděláme snídani, co říkáš?“

Napětí poleví. Cítím, jak se mi uvolňuje krční páteř, před chvílí stažená v bolestivé křeči. Už mi nevadí, že jsem musela vylézt z postele v tak nekřesťanskou hodinu. Vždyť je léto, tak co. Slunce vychází kolem čtvrté. I když dnes to nevypadá, že bychom se ho dočkali. Mezerou mezi žaluziemi se podívám ven. Je zataženo, drobně prší. Příjezdová cesta k domu, končící kousek od břehu přehrady, je mokrá.

Zapínám kávovar, kuchyň se naplňuje vůní, která na mě působí jako životabudič.

„Radek ještě spí?“ ptá se matka.

„Není tady. Je neděle. Včera odjel za dětma, chtěl je vzít na víkend do Jeseníků. Je jeho týden,“ odpovídám a napjatě čekám, zda matka pochopí, o čem mluvím. „Doufám, že tam mají lepší počasí, než je tady.“

Máma něco nesrozumitelného zamumlá. Teprve u snídaně, když si pokládá na namazaný chleba plátek šunky, zasmušile proneše:

„Mohl by zase někdy přivést děti sem. Stýská se mi po Sabině a Deniskovi. Od té doby, co se Radek rozvedl, je vídám hrozně málo.“

„Určitě je sem brzo přiveze,“ ujistím ji. Sama místo smutku cítím radost, že si pamatuje jména vnoučat. Jenže pak se matka zeptá:

„A do které třídy půjde Denisek po prázdninách? Do čtvrté nebo už do páté?“

„Do sedmé, mami,“ odpovídám a snažím se opět nezalomyslnět. Nemusí si přece pamatovat vnukovu třídu, vždyť ho opravdu málo vídá.

Bude to dobrý, utěšuju se v duchu.

Ještě nějakou dobu to bude dobrý.

• • •

V pondělí se u potravin na náměstí zdravím se dvěma známými, pamatuju si je jako matky mých spolužaček. Vypadají o něco vitálněji než máma. Uvědomím si, že v době, kdy jsem s jejich dcerami chodila do školy, byly mnohem mladší, než jsem teď já. Každá drží v jedné ruce plnou tašku s nákupem, v druhé deštník a zaujatě klábosí. Přestože to musí být nepohodlné, domů se jim očividně nechce.

„Přivezla jsi nám z Brna děšť, Ilonko,“ konstatuje Marta Brožová, poté co mi obě odpoví na pozdrav. Víím, že Marta bývala za dob matčina mládí její nejlepší kamarádka.

„Jako tehdy v devadesátém sedmém, když ses vdávala,“ přidá se Alžběta Jonsztová, než stačím namítnout, že na jihu Moravy je momentálně slunečno.

Žasnu, že si ta stará paní po tolika letech pamatuje, kdy jsem měla svatbu. I když vlastně, není se čemu divit. Povodně a neštěstí, jež zasáhlo naši rodinu, se Těrlickým vrylo do paměti. Už nikdy neoddělím svou svatbu od toho, co se přihodilo po ní. Ve vlastní paměti už se o to ani nepokouším, dokázala jsem se s tím smířit. Moje manželství je bez ohledu na tragické souvislosti šťastné.

„Ani to Ilonce nepřipomínej,“ oboří se Brožová na svou kamarádku, já se nejistě usměju a zmizím v útrobách samoobsluhy.

„Kdo by čekal takové lijáky, připomíná mi to ty velké záplavy před dvaceti lety,“ prohodí pokladní, když před ní položím košík s nákupem.

„A já jsem se přijela opalovat,“ odpovím lehce.

„Tak to jste měla jet raději k Jadranu, a ne spoléhat na Těrlicko.“

Pokladní – znám ji od vidění, ale na jméno si nevzpomenou, přestože je určitě jen o pár let mladší než já – se zasměje vlastní poznámce. Když vyjdu z obchodu, starší ženy už tam nejsou. Vidím je, jak jdou z náměstí dolů Májovou ulicí.

Spěchám domů, pevně držím deštník zmítaný větrem. Prší zešikma. Levou část trička i kalhot mám už promočenou.

Opravdu lije jako v devadesátém sedmém.

• • •

„Potkala jsi někoho známého, nebo jsou v tom nečase všichni zalezlí?“ ptá se matka od dřezu. Slívá do něj horkou vodu z uvařených brambor. Ruce se jí lehce třesou, bojím se, aby si je neopařila. Proto neodpovídám, než úkon dokončí, chci, aby se na něj plně soustředila.

Odloží hrnec na vypnutý sporák a otočí se ke mně. Dnes vůbec nevypadá zmateně. Na chvíli podléhám iluzi, že je s ní všechno v pořádku. Možná jen s bratrem všechno příliš rozebíráme.

„Tak potkala, nebo ne?“ dožaduje se matka odpovědi.

„Brožovou a Jonsztovou.“

„Neříkej. Poznaly tě?“

„Jistě,“ usmívám se. „Nechaly tě pozdravovat,“ dodávám, i když nic takového neřekly.

Matka se potěšeně usmívá a já nepochybuji, že ta drobná lež za to stála. Radek mi včera říkal, že matku už dlouho nenavštívila žádná její kamarádka. Přitom dříve k ní chodily poměrně často. Naposledy u ní byla někdy na jaře Marta Brožová a tehdy se prý naše maminka poprvé začala chovat zmateně. Zřejmě ji to vyděsilo.

„Už ses převlékla do suchého, Ilonko?“ ptá se matka. Zní to jako v době, kdy jsem byla malá. Přikývnu a ona mě požádá:

„Prostří pro všechny. A nezapomeň na párátka.“

Párátka u nás používal hlavně táta, protože měl velké mezery mezi zuby. I když už to jsou tři roky, co zemřel, párátka na stole nesmí nikdy chybět.

„Prostřu pro nás dvě. Radek je v práci,“ reaguji na matčino pro všechny.

Na okamžik se nejistě rozhlédne po kuchyni, jako by hledala nejen Radka, ale i tátu a Romana, ale pak mi dá za pravdu:

„Jistě, tak jsem to myslela. Radek se nají později.“

U okurkové polévky máma najednou zvedne hlavu od talíře a zadívá se na mě.

„Viš vůbec, že Ofil Jonszta, Bětčin tchán, mohl být mým otcem? Žil, stejně jako moje matka, v Bludovicích. Říkala jsem ti to někdy?“

„Neříkala,“ odpovím okamžitě, i když po chvíli se dostaví pochybnost, zda jsem si ten příběh přece jen někdy nevyslechla. Možná v době, kdy mě minulost nezajímala, jelikož jsem žila výhradně přítomností a budoucností, to znamená podnikáním, které jsme s Jiřím rozjížděli. Teď to nerada přiznávám, ale tehdy to pro nás byla modla, jako ostatně pro mnoho nám podobných.

„Olga se Ofilovi moc líbila.“ Matka začne vyprávět mezi sousty a mně nepřijde divné, že nazývá vlastní mámu křestním jménem. I dříve to občas dělávala, a když jsem se jí jednou zeptala na důvod, vysvětlila mi, že se jí jméno Olga moc líbí, připadá jí vznešené. Dokonce uvažovala, že mě po své matce pojmenuje. Ale nakonec si to rozmyslela, prý proto, že jí na ní některé věci vadily.

„A on, ten Ofil, se babičce nelíbil?“ zeptám se.

„Prý jo. Jenže pak k němu začal jezdit Milan Štětina.“

„K němu, nebo k ní?“ Mám pocit, že se matka spletla. Ale ona to má dnes v hlavě srovnané.

„K němu, jenže Olga a Ofil byli sousedé.“

Část druhá

Tma za oknem *1940–1944*

Olga Szymková si už jako dítě vytáhla černého Petra. Matka jí zemřela dva dny poté, co ji přivedla na svět, ale neměla ve zvyku si stěžovat, snažila se hledat v životě to lepší. Alespoň do doby, než se na ni svalila další neštěstí.

Měla dobrou a spravedlivou macechu, zcela přirozeně ji považovala za svou matku, tu vlastní znala jen ze svatební fotografie rodičů. Vážila si Marianny, otcovy druhé ženy, obdivovala její činorodost a nezdolnost. Marianna se k Olze chovala hezky, i když city jí moc neprojevovala, na to měla příliš uzavřenou povahu. Ani vlastního syna nerozmazlovala a nikdy ho na úkor Olgy nezvýhodňovala. Stačilo, že mu nadržel otec. Leopold nedokázal být stejně nestranný a spravedlivý jako jeho manželka.

Marianna byla na děti přísná, avšak nikoli přehnaně. Nejprísnější byla sama na sebe. A také velmi pracovitá. Provdala se za dvaatřicetiletého vdovce Leopolda Szymka, když jí bylo už osmatřicet a dávno se smířila s tím, že z ní bude stará panna.

„Co budeš robit s takovou starou babou?“ dobírali si Leopolda chlapi na šachtě. „Kdo ví, jestli ti aspoň jednoho syna porodí.“

Dlouho to vypadalo, že neporodí, Marianna pořád ne a ne otěhotnět, nakonec však, týden po svých čtyřicátých narozeninách, přivedla na svět Emila. O deset měsíců

později měl Leopold v dole úraz, při němž přišel o nohu, a situace se úplně změnila. Po všech stránkách. Do dolu se už nevrátil, doma se pracně učil pohybovat o berlích a pak zastat alespoň nějakou práci. Těžko se se svým stavem smiřoval. Havíři už nevtipkovali, co bude dělat se starou ženskou, teď spíš sousedky litovaly Mariannu, že bude mít těžký život s mrzákem. I po finanční stránce si pohoršili. Ještěže Leopold dostal invalidní důchod.

Marianna se od rána do večera téměř nezastavila. Sotva dodělala jednu práci, hned se rozhlížela po další. Často opakovala: „Čím více práce člověk zastane, tím většího požehnání se mu dostane.“ Olga si dlouho myslela, že je to nějaké lidové pořekadlo, ale když zjistila, že ho nikdo z příbuzných ani sousedů nepoužívá, pochopila, že je to vlastní Mariannino moudro.

„Mariannka pracuje za nás oba,“ říkával Leopold. Obdivně, a zároveň s pocitem studu. Nepřestával si vyčítat, že se vlastní nepozorností zmrzačil a zkomplikoval tím život sobě i celé rodině. Byla to jeho hloupost, a navíc hrubé porušení bezpečnostních předpisů, že se rozhodl svézt na dopravníku, aby si zkrátil cestu k důlnímu výstupu, a pak z něho seskočil tak nešikovně, že se mu noha dostala mezi válečky.

Doma se pouštěl alespoň do těch prací, na něž stačil, jenže jich bylo pomálu. Po čase zahorkl, manželčina pracovitost a výkonnost ho spíš popuzovala, jelikož ostrě kontrastovala s jeho vlastní nemohoucností. Postupně přestal ženu chválit a místo toho si na ní začal vybíjet vztek. Marianna se s manželovou mrzutostí vypořádávala po svém – prací. Zásadně se s ním nepouštěla do nesmyslných hádek. Jakmile začal nadávat nebo chrlít výčitky, beze slova odešla a něčím se zaměstnala. A když se za ní lopotně dobelhal s úmyslem pokračovat v hádce, bez výčitek svědomí utekla tam, kam za ní nemohl. Vylezla po žebříku na patro ve stodole a přehazovala vidlemi

slámu, anebo se s karbidkou v ruce vydala po příkrých schodech do sklepa zkontrolovat uskladněné brambory a další zeleninu.

Olga měla tátu ráda a litovala ho, avšak ve chvílích rozepří stranila nevlastní matce. Sama musela od dětství zastat pořádný kus práce na poli i v domácnosti, ale nepovažovala to za újmu. Čím byla starší, tím víc se snažila být stejně výkonná jako Marianna. Bylo jí sedmnáct nebo osmnáct, když konečně mohla říct, že zvládne srovnatelný kus práce. Jenže pyšná na sebe byla jen chvíli, než si uvědomila, že maceše je přes padesát.

• • •

Další ženou, za jejíž přítomnost ve svém životě byla Olga neskonalé vděčná, byla její kmotra Aurelia neboli Relka. V mládí, ještě před velkou válkou, se stala porodní bábou, později, už za Československa, si doplnila vzdělání a stala se z ní porodní asistentka.

Relčin manžel Janek byl klidný, rozvázný člověk, navíc technicky velmi zdatný. Pracoval jako řidič důlní lokomotivy. Michalcovi nebydleli jako Szymkovi v Bludovicích, ale v sousedním Horním Těrlicku, v údolí řeky Stonávky. Díky Jankovým nápadům, jež velmi rychle zhmotňoval, patřil jejich dům k nejmoderněji vybaveným ve vesnici. Vlastní děti Michalcovi neměli, a tak se rozhodli, že až jejich kmotřenka dospěje a založí vlastní rodinu, přepíše dům a malé hospodářství na ni a dožijí na výměnku. Emil měl zdědit dům po svých rodičích.

Olga se vždy k Michalcovým těšila. Jen kdyby s sebou nemusela tahat mladšího bráchu! Relka děti vždy srdečně vítala a vršila jim na talíře jejich oblíbené poliznioky – placky z kynutého těsta pečené na pánvi na zelném listu, přelité rozpuštěným máslem a sypané skořicí s kakaem a cukrem. Strýc Janek pak obvykle zapojil Emila do nějaké mužské práce – chlapec se od něj naučil řezat dřevo,

brousit, a dokonce spojovat elektrické kabely. Olga tak měla tetu pro sebe. Bylo jí trochu líto, že macecha si s ní nepovídá tolik jako kmotra, na druhou stranu byla svým způsobem ráda, že je každá z nich jiná.

Domů se Szymkových dětem nikdy nechtělo. U tety a strýce si vždy připadali tak trochu jako na prázdninách. Navíc cesta k nim vedla dolů, kdežto zpátky museli šlapat do kopce.

Jednou se Olga, tehdy desetiletá, zničehonic Aurelie zeptala:

„Kdybych někdy nemohla být u nás doma, tak přijdu bydlet, ciotko, k vám. Můžu?“

„A proč bys nemohla zůstat doma?“ Relka zpozorněla. Že by se holka bála macechy? Snad se k ní Marianna nechová surově? Sotva ji ta myšlenka napadla, hned se za ni zastyděla. Zнала svou švagrovou možná lépe než bratra, úraz ho hodně změnil, bohužel k horšímu. Pokud by jeden z těch dvou měl děvčeti ubližovat, tak by to byl spíš Leopold než jeho žena.

Byl parný srpnový den, oplachovaly se společně u studny, Olga měla na sobě jen prádlo, vypadala jako zdravé dítě. Ustaraně ani sklesle taky nepůsobila.

„No já nevím... Třeba kdyby u nás strašilo,“ vymyslela si dívka narychlo odpověď a vyprskla smíchy. Teta se k ní s úlevou přidala. Pak pohládila neteř po vlasech.

„Tak jo, kdyby strašilo, tak určitě přijď. Ostatně jednou ten dům stejně bude tvůj.“

• • •

Olga měla ve svém životě ještě jednu stálici. Tou byl Teofil Jonszta, o čtyři roky starší sousedovic syn. Narodil se pár týdnů poté, co padlo rakousko-uherské mocnářství a na jeho troskách se začaly rodit národní státy. O Těšínsko usilovali jak Poláci, kteří zde byli ve značné početní převaze, tak Češi, jimž eminentně záleželo na těžkém průmyslu

a Košicko-bohumínské dráze. Navíc argumentovali tím, že Těšínsko patřilo po staletí k zemím Koruny české.

Když Amalia a Albin Jonsztovi přinesli syna poprvé do evangelického kostela v Dolních Bludovicích, aby ho pastor pokřtil, měli o jméně jasno. Dítě se bude jmenovat Teofil. Pastor jejich volbu pochválil, nejen s ohledem na zbožný význam jména, jež v řečtině znamená totéž co česky Bohumil nebo polsky Bogumił. Ve vypjaté době, kdy ještě nebylo rozhodnuto, ve kterém z nově vznikajících států se Bludovice ocitnou, se varianta Teofil jevila jako bezproblémová a neutrální.

Jonsztovi, stejně jako Szymkovi, obhospodařovali přibližně hektar pole. K tomu měli kus louky, dvě krávy a kozu. Nebyl to majetek natolik rozlehlý, aby byli považováni za statkáře, ale dost velký na to, aby od jara do podzimu měli práce víc než dost. Ovšem hlavním zdrojem obživy šestičlenné rodiny – kromě syna měli tři starší dcery – byla havířina. Albin Jonszta pracoval na dole František v nedaleké Horní Suché. Teofil chtěl jít v otcových šlépějích, jenže od začátku bylo jasné, že bude muset volit profesi s ohledem na svůj hendikep. Narodil se totiž s jednou nohou kratší a při chůzi na ni dost silně napadal. Téměř v ničem mu to nebránilo, avšak práci si musel najít na povrchu. Měl štěstí, že ho zaměstnali ve strojní dílně na dole v Petřvaldě, a ani během hospodářské krize o práci nepřišel.

Na široké mezi oddělující pole Jonsztových a Szymkových se děti z obou rodin často potkávaly a využívaly přestávky mezi prací k hram. Ti starší, Ofil a jeho sestry, je vymýšleli pro mladší – Olgu a Emila. Časem i sourozenci Szymkovi povyrostli, rodiče jim naložili na bedra další povinnosti a přestávky na hru se zkracovaly. Úměrně tomu se prodlužovaly večery, které mladí z obou rodin trávili od jara do podzimu u ohýnku za stodolou povídáním, zpěvem, pečením brambor v popelu nebo výjimečně

opékáním buřtů, to když byl nějaký důvod k oslavě. Většinou k sobě brali i Jonsztových psa Azora.

Olga vzhlížela k Teofilovi s obdivem. Nevadilo jí, že kulhá, na to byla odjakživa zvyklá a téměř si toho nevšímalá. Nebyl bůhvíjak hezký, to už se jí víc líbil jeden spolužák z polské měšťanky v Bludovicích, ale na rozdíl od toho chlapce byl dospělejší a hlavně hrál na mandolínu. Olga neznala nikoho, kdo by vlastnil tak exotický nástroj. Nikoliv trumpetu nebo klarinet jako členové hasičské dechovky, ani ne housle jako učitel hudby v její škole, anebo tahací harmoniku jako strýc Janek, ale mandolínu. Představovala si, že na takový nástroj hrají mládenci ve Středomoří, třeba v Itálii nebo Francii. Někde daleko, kam se ona ve svém životě nikdy nepodívá. Mandolína měla jen jednu chybu: víc se k ní hodily romantické balady než rozverně odrhovačky, jež mladí většinou zvesela prozpěvovali.

Věkově nesourodá sousedská skupina si v legraci říkala Stodolní kruh. Postupně se zmenšovala. Všechny tři Ofilovy sestry se během dvou let zasnoubily, vdaly a odešly za manžely. Už měly jiné starosti než sedánky s mládeží. První teplejší jarní večer ve čtyřicátém roce, kdy Teofil ohlásil začátek ohýnkové sezony, se za stodolu dostavil jen on sám, Olga a pes.

„Emil nepřijde?“ zeptal se Ofil rádoby zklamaně, ale Olga zaslechla v jeho hlase příjemné překvapení.

„Šel si se synkama zakopat. Navíc... Poslední dobou si lezeme s Emilem na nervy. Jak otec kvůli němu nechal utratit Burka a tak vůbec...“ S lítostí vzhlížela k Azorovi a zajela prsty do jeho srsti.

Bylo více důvodů, proč roztržky mezi Olgou a jejím o dva roky mladším bratrem narůstaly. Olga nemohla strávit, že ho otec poslední dobou výrazně upřednostňuje, alespoň ona to tak vnímala. Ale neměla chuť to rozebírat. Na schůzku s Teofilem se moc těšila, a přestože je pojilo

jen kamarádství, dala si mimořádně záležet na vzhledu. Umyla si hlavu, natočila vlasy a oblékla šaty, které jen tak ven nikdy nebrala.

„Ono to mezi sourozenci bývá všelijaké. Mohl bych vyprávět, mám přece tři starší sestry, ty mě neustále plísnily a postrkovaly,“ zasmál se Teofil. „Částečně tvého brácha chápu, i když ty na něho určitě nejsi zlá, k tobě se mi to nehodí.“

Významně na Olgu pohlédl a uvedl ji tím do rozpaků.

„Raději začnu hrát, ať to nevypadá, že tady děláme bůhvíco, když jsme se sešli jen ve dvou.“ Jako by jí četl myšlenky.

Vyndal z kapsy trsátko, chvíli ladil nástroj a Olga se mezitím snažila uklidnit.

Když se pozdě večer vrátila domů, Marianna významně zvedla obočí.

„Vy jste se sešli jen ve dvou? A seděli jste spolu do tmy? Takhle to nejde, Olgo. Pokud se Ofil bude chtít s tebou vídat, tak nás snad o to přijde oficiálně požádat? S tajnými schůzkami nesouhlasím. S otcem o tom raději nebudu ani mluvit, zase by se rozčiloval.“

Olga neprotestovala, vše mlčky odkývala, ostatně sama se v přítomnosti Ofila cítila zvláštně, když byli tak dlouho spolu sami. Hlavně ke konci, když už se setmělo a on se k ní najednou naklonil a políbil ji na ústa. Byla tím tak ohromena, že nijak nereagovala. Vyložil si to jako souhlas, políbil ji ještě jednou, déle a odvážněji. Místo očekávaného vzrušení pocítila nevoli. Odtáhla se a řekla mu, ať ji nechá být, že na to není připravená.

„A někdy v budoucnu budeš?“ zeptal se.

„Nevím,“ odpověděla popravdě. „Pokud ne, tak z nás dál budou kamarádi.“

„Tak jo, uvidíme,“ řekl smířeně a Olga měla pocit, že vlastně ani jemu nijak zvlášť na změně jejich vztahu nezáleží.

Olze se líbilo, jak Ofil hraje a zpívá, lichotil jí jeho zájem, ale vůbec si nebyla jistá, zda ji on sám přitahuje. Vždycky to byl její kamarád a cítila, že nejlepší bude, když to tak zůstane i do budoucna.

Na spolužáka z měšťanky dávno zapomněla, ostatně už do školy nechodila. Ukončila ji před několika lety, dřív, než polským školám na Těšínsku skokově vzrostl počet žáků. V říjnu třicet osm, po obsazení zdejšího území Polskem, byly české školy zrušeny a jejich žactvo nuceně přešlo do polských. Jenže ani se rok nesešel s rokem a opět bylo vše jinak. Hitler napadl Polsko a Těšínsko obsadili Němci. V Bludovicích, Těrlicku a širokém okolí fungovaly jen německé školy. Osmnáctiletá Olga byla ráda, že do žádné nechodí. Dopoledne vypomáhala v železářství v Těrlicku, odpoledne pracovala doma a po večerech si přivydělávala pletením svetrů. Ne obyčejných, které si téměř každá místní žena uměla vyrobit sama, hladce obrace a je to. Olga vymýšlela a zkoušela nové, nevšední vzory, dokázala jehlicemi vykouzlit elegantní svetríčky na lepší příležitosti. Jen těch zákazníků moc neměla, v nejisté válečné době všichni šetřili a za parádu neutráceli.

„Škoda, že jsou Jonsztovi evangelíci. Ofil by byl pro tebe ideální manžel, i přes tu jeho nohu. Kořalce neholduje, je pracovitý, z polské rodiny jako ty. Navíc s Jonsztovými dobře vycházíme, nikdy jsme se nehádali o maličkosti, že se naše kráva utrhla ze řetězu a pošlapala jejich jetel, nebo že jim utekly slepice a vyzobávaly nám čerstvě zaseté obilí. To se holt stává,“ pronesla Marianna druhý den ráno po dojení, když už si Olga myslela, že téma jejích schůzek s Teofilem je uzavřené.

S tou polskou rodinou to matka neřekla přesně. V prosinci třicet devět, když Němci prováděli sčítání obyvatel, uvedli Jonsztovi i Szymkovi národnost slezskou. Považovali se za Poláky, ale zdejší, slezské, navíc správně

předpokládali, že Němci budou k Slezanům vstřícnější než k Polákům, když teď bylo Těšínsko součástí Německé říše.

• • •

Milan se poprvé mihl Olžiným životem v říjnu čtyřicet jedna.

Pozdě odpoledne se vracela domů ze hřbitova. Vedla kolo, na řídítkách měla pověšený kyblík, v něm mokrý hadr a motyčku. Byla sama se sebou spokojená, že před blízcími se Dušičkami dala matčin hrob do pořádku.

Po polní cestě, jež se ke konci rozbíhala dvěma směry – k Jonsztovům a k Szymkovým – jel na kole Olze naproti mladý muž s nápadně bujnou kšticí. Nikdy dříve ho tady nepotkala.

Zpomalil, málem přitom na výmolech ztratil rovnováhu. Chybělo pár centimetrů a uhodil by se o Olžinu motyku. Na poslední chvíli to ustál a se smíchem dívku pozdravil. Ani německy, ani místním, lehce zkomoleným polským dzindobry, ale česky, široce, dobrý den. Překvapeně mu odpověděla. A přestože věnovala pozornost hlavně tomu, aby nepřišel k úhoně, stačila zaznamenat, že neznámý cyklista s vystouplými lícními kostmi, bujnými vlasy a tmavýma očima vypadá opravdu zajímavě.

O dva měsíce později, v lednu následujícího roku, už měl jméno i příjmení: Milan Štětina. Pracoval s Teofilem na petrvaldské šachtě a k Olze si přišel objednat vycházkový svetr, prý na doporučení Ofilovy matky. Poslední dobou býval u Jonsztových poměrně často. Teofil odložil mandolínu, možná za to mohla Olga, a začal se po práci věnovat praktičtější činnosti – opravám jízdních kol, dvoukoláků a čtyřkoláků, zkrátka všelijakých ručních vozíků, jež v žádném hospodářství nechyběly, avšak ne každý si je uměl opravit.

Milan Ofilovi rád pomáhal. Doma ho to nebavilo, byl sám v podnájmu. Jeho otec, hornický inženýr, jenž

se přistěhoval na Karvinsko z Moravské Ostravy, musel po polském záboru Těšínska v třicátém osmém Petřvaldu opustit. V Ostravě nezůstal, chtěl co nejdál pryč, i když zase ne natolik, aby se přiblížil k německým hranicím. Usadil se s manželkou a mladšími dětmi v Kladně, kde coby zkušený důlní odborník poměrně rychle získal práci.

Milan byl tou dobou zamilovaný do jedné místní dívky. Taký Češky, avšak z rodiny, která se odsunu vyhnula. Kvůli své vyvolené zůstal v Petřvaldu, i za cenu toho, že jej nové polské vedení dolu degradovalo ze štajgra na obyčejného havíře. Kdyby tehdy odešel s rodiči a sourozenci, mohl by nyní žít v Protektorátu Böhmen und Mähren. Poměry tam byly příznivější než na Těšínsku přičleněném k Německé říši. Vždyť v Protektorátu byly prý všude i české nápisy, česky se hrálo v kinech a divadlech, i ve školách se vyučovalo česky. Univerzity sice Němci zavřeli, to je pravda, ale tady, v tom zpropadeném Reichu, byly i obecné školy jenom německé.

Navíc se svou dívkou, jmenovala se Magdaléna, se stejně rozešel. Ani její slzy ho neobměkčily. Nedokázal si představit, že by se měl přiženit do rádoby české rodiny, v jejímž bytě visel na stěně velký Hitlerův portrét a jeho budoucí tchán se podle toho choval. Magdín otec začal už v prvních měsících války spolupracovat s gestapem, stavěl se do role uvědomělého Čecha, jenž chápe úzkou provázanost české kultury s německou, současně však uznává nadřazenost té druhé, a velmi ochotně donášel na místní Poláky. Ani se s tím nijak zvlášť netajil.

Milan cítil, že udělal chybu, když neodešel s rodiči do Kladna. Možná by se tam mohl vystěhovat. Jenže to už ho na dole Němci opět povýšili na štajgra, na úkor Poláka, jemuž musel před necelým rokem ustoupit. Přestože se Milanovou hlavou často honily chmury, když v lednu zavítal k Szymkovým, sršel dobrou náladou.

„Poprvé jsem vás, slečno, potkal s motykou a měl jsem co dělat, abych před ní uhnul, ale údajně jste šikovná i na jemnější práce,“ žertovně polichotil Olze, jen co se uctivě poklonil jejím rodičům. „Chtěl bych si u vás objednat elegantní svetr na lepší příležitosti. Vlnu jsem si sehnal.“

„Ono dnes bývají nějaké lepší příležitosti?“ otázal se uštěpačně Leopold. „Pro Poláky určitě ne. Aha, jenže vy jste Čech, že jo.“

„Odložte si kabát a pojdte za mnou do pokoje, musím vás změřit. A ukážete mi tu přízi,“ zasáhla do hovoru Olga.

Musela překonat ostych, než přiložila kraj krejčovského metru na mužovo rameno a rozvinula jej dolů až do míst, kde měl svetr končit. Ale Milan měl v sobě něco, co způsobilo, že už po prvním letmém doteku věděla, že by se ho chtěla dotýkat častěji a jinak. To zjištění ji překvapilo a zároveň znepokojilo.

„Nechtěl jsem vašeho otce rozčítit,“ podotkl, když probírali, jak má svetr vypadat. „Ale vlastně ho chápu. Na Poláky mají Němci pořádně spadeno, víc než na nás Čechy. No jo, jednou je člověk na voze, jednou pod vozem. Ale nedivím se, že se Teofil a jeho rodiče raději přihlásili ke slezské národnosti.“

„My taky, ale otec se stejně dál považuje za Poláka,“ vypadlo z Olgy dřív, než si to promyslela.

„A vy? Cítíte se jako Polka?“

Konečně jí došlo, že by měla být opatrná. Vždyť toho muže vůbec nezná. To, že kamarádil s jejím sousedem, a už vůbec ne to, že jí připadal přitažlivý, neskýtalo záruku, že je důvěryhodný. Co když je to konfident? Čech, který se rád pomstí holce z polské rodiny za to, že jeho rodiče byli za polského záboru odsunutí?

Němci od začátku okupace Poláky pronásledovali, zatýkali představitele polské inteligence a činitele zrušených polských organizací, mladé lidi posílali na nucené práce,

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Vrstvy na dně.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.